

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Μ. ΜΠΟΝΤΑ

τέως Δ/ντή της Μανουσείου Δημόσιας
Βιβλιοθήκης Σιάτιστας, Λαογράφου

ΟΙ ΣΙΑΤΙΣΤΙΝΕΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ

ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥΣ

Ανάτυπο από τον 9^ο τόμο του περιοδικού
ΔΥΤΙΚΟΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ
ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ
ΝΟΜΟΥ ΚΟΖΑΝΗΣ

1998

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Μ. ΜΠΟΝΤΑ

τέως Δ/ντή της Μανουσειού Δημόσιας
Βιβλιοθήκης Σιάτιστας, Λαογράφου

**ΑΦΙΕΡΩΝΕΤΑΙ
ΣΤΗ ΓΥΝΑΙΚΑ ΜΟΥ ΚΑΤΙΝΑ
& ΣΤΗΝ ΚΟΡΗ ΜΟΥ ΕΥΑΓΓΕΛΙΑ**

**ΟΙ ΣΙΑΤΙΣΤΙΝΕΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ
ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥΣ**

ΤΙΜΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΦΟΡΑ

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Μ. ΜΠΟΝΤΑΣ
ΤΕΩΣ Δ/ΝΤΗ
ΤΗΣ ΜΑΝΟΥΣΕΙΟΥ ΔΗΜΟΣΙΑΣ
ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ ΣΙΑΤΙΣΤΑΣ
ΛΑΟΓΡΑΦΟΣ - ΣΥΓΓΡΑΦΕΑΣ
Γ. ΣΦΗΚΑ 17 - Τ.Σ. 24050 21514
593 00 ΣΙΑΤΙΣΤΑ

Ανάτυπο από τον 9^ο τόμο του περιοδικού
ΔΥΤΙΚΟΜΑΚΕΔΟΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ
ΣΥΝΔΕΣΜΟΥ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΤΕΧΝΩΝ
ΝΟΜΟΥ ΚΟΖΑΝΗΣ
1998

ΓΕΩΡΓΙΟΥ Μ. ΜΠΟΝΤΑ

τέως Δ/ντή της Μανουσείου Δημόσιας
Βιβλιοθήκης Σιάτιστας, Λαογράφου

ΟΙ ΣΙΑΤΙΣΤΙΝΕΣ ΓΥΝΑΙΚΕΣ ΚΑΙ Η ΠΡΟΣΦΟΡΑ ΤΟΥΣ

Η Σιάτιστα πρέπει να σεμνύνεται περισσότερο από κάθε άλλη πόλη για την προσφορά των γυναικών στην εθνική, κοινωνική και πολιτιστική ζωή του τόπου μας.

Όταν οι επιδρομές των βαρβάρων τουρκαλβανικών σιφών ήταν διαρκείας και εξαντλούνταν τα πυρομαχικά, το πολυμήχανο πνεύμα του γενναίου οικογενειάρχη έβρισκε άλλο τρόπο απόκτησης πυρομαχικών. Έλιωνε τις κασιτερένιες απλάδες (πιάτα μεγάλα του αρχοντικού του και είχε πολλές τέτοιες στο κελάρι) σε σιδερένιους τύπους (καλούπια) έκαμνε σφαίρες και τα συνεργεία των γυναικών και κοριτσιών, σαν άλλες Σουλιώτισσες και Μεσολογγίτισσες, γέμιζαν τα φυσίγγια και συνέχιζε την άμυνα ο κάθε νοικοκύρης Σιατιστινός και ο εχθρός δεν ήταν δυνατόν να κυριεύσει την πόλη. Η παράδοση αναφέρει πολλά τέτοια περιστατικά και η λαϊκή μούσα ψάλλει ιδιαίτερα εγκωμιαστικό, επικό τραγούδι της αρχόντισσας Κυρά Σανούκως Χατζηγιάνη, η οποία σε μια μεγάλη επιδρομή, την πρώτη που έγινε το 1784 από 3.500 Τουρκαλβανούς με αρχηγούς τους Γκαβογιάσο, Βεΐτσι και τον Χριστιανό Σταμούλη κατόρθωσαν να αποκρούσουν οι Σιατιστινοί με 500 παλικάρια, που συγκέντρωσε ο προεστός Λογοθέτης στο οχυρό αρχοντικό της ξακουστής Κυρά Σανούκως.

Κατά την επιδρομή εξαντλήθηκαν τα πυρομαχικά της Κυρά Σανούκως και τότε αυτή πήρε ένα τηγάνι απ' τον Καρδογιάννη, έλιωσε τις κασιτερένιες απλάδες της έκαμε σφαίρες και υπερασπίστηκε αποτελεσματικά το αρχοντικό της, το οποίο σώζεται μέχρι σήμερα και ανήκει στον συμπατριώτη μας Γιάννη Μάρκου Τσίπο που διαμένει στην Μελβούρνη της Αυστραλίας. Το αρχοντικό βρίσκεται στη συνοικία Χώρας στην περιοχή «ΜΠΟΥΝΟΣ». Στον «Μπας-Οντά» του αρχοντικού πάνω από τις μεσάντρες, και σε ύψος 2.20 μ. υπάρχει η επιγραφή «1742 Φεβρουαρίου 6». Το αρχοντικό αυτό το έτος 1979 (Φ.Ε.Κ. 351/Β/10-4-1979) χαρακτηρίστηκε από το Υπουργείο Πολιτισμού σαν διατηρητέο μνημείο, γιατί αποτελεί αντιπροσωπευτικό δείγμα της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής της Σιάτιστας.

Χαρακτηριστικοί είναι οι στίχοι του Δημοτικού τραγουδιού που αναφέρονται στην προσπάθεια των Τουρκαλβανών να πατήσουν το σπίτι της Κυρά Σανούκως. Ο «Τρανός χορός» που τραγουδιέται στη Σιάτιστα, στο γάμο μετά τα στεφανώματα είναι ήρεμος και με συμμετρικές κινήσεις στην αρχή, ταχύς και πηδηχτός στο τέλος και εκφράζει τη λύπη των συγγενών της νύφης και τη χαρά της οικογένειας του γαμπρού. Στο χορό αυτό χορεύουν όλοι οι καλεσμένοι της νύφης και του γαμπρού με πρώτο τον πατέρα του γαμπρού. Ο χορός διαρκεί γύρω στα τρία τέταρτα της ώρας και κάνει τρεις κύκλους. Σύμφωνα με την παράδοση γίνεται αυτός την ημέρα του Γάμου, γιατί η Κυρά Σανούκω, προσπαθούσε με διάφορα τεχνάσματα να ξεγελάσει τους τουρ-

καλβανούς, ότι μέσα στο σπίτι της γινόταν γάμος με τραγούδια και χορούς. Στο τραγούδι αυτό αναφέρεται η Κυρά Σανούκω (Σιατιστινή αρχόντισσα και αγωνίστρια) να παινεύεται για τα ψηλά της σπίτια.

Να παρακάτω οι στίχοι του τρανού χορού:

Για τ' ισένα κυρά νύφη
 πέντε κάστρα μάλωναν
 κι άλλα πέντε πολεμούσαν
 για τα δυο σου μαύρα μάτια
 για το μπλετζιανό σου χέλι
 την αμάχη πο πιάσαμι
 και στη μέσ' σταυραϊτός
 και μου πήρε την περδίκα
 και μ' την έφαγι
 και μου πήρε το μαντήλι
 και μ' το πέταξιν.
 Στου Αϊ-Θανάση την αυλή
 χρυσό πουλάκι στέκει και λαλεί.
 Αηδονολαλεί και λέει
 τον καιρό που θέλ' να εύρει.
 Στα τρία αλώνια βάλαν τη βουλή
 για Σταμούλη το σκυλί,
 μεσ' στη Σιάτιστα να πάνουν
 τρεις αρχόντισσες να πάρουν
 τη Γεράνεια να πατήσουν
 κι άρχοντα να μην αφήσουν.
 Στο Γρεβενό γιουμάτισαν
 και στο γιουφίρ' σταμάτησαν.
 Μεσ' στην άκρ' απ' το γιοφίρι
 έστησαν χρυσό τσαντήρι,
 άνοιξαν τα μπαϊράκια τους
 δεν ξέρουν τα φαρμάκια τους,
 θα γυρίσουν λαβωμένοι
 δεν το ξέρουν οι καημένοι.
 «Κυρά Σανούκω, πες τη Βάϊας σου
 να διώξ' τους φυλαχτάδες,
 διώξτε τους να παν εκείθε
 να πατήσουμε το σπίτι».
 «Δεν σας φοβάμαι σκυλαρβανιτάδες,
 έχω τα σπίτια μου ψηλά
 με μολύβι σκεπασμένα
 και με μάρμαρο στρωμένα».
 Κάτω στο Μπούνο μαχαλά
 μάστε φκέλια και τσαπιά,

σύρτε και στου Καρδογιάννη
 να του πάρτε το τηγάνι.
 Μωρή κοντή συρματιρή,
 κοντή συρματιρένια,
 να ρθεις αργά στην πόρτα μου
 να ρθεις και στ' αργασήρι.
 Έχω δυο λόγια να σου πω,
 δυο λόγια να σου κρένω.
 - Και πως να πω τη μάνα μου
 και πως να την γελάσω.
 - Μάν μ' νερό δεν έχουμι,
 σα δε ναι σύρε πάρε.
 Κι αδράχνει το χρυσό σταμνί
 στη βρύση για να πάει
 και βρίσκει το γιαρέντη της
 στην πέτρα να κοιμάται.
 Να τον ξυπνήσει αντιρέπεται
 να τον λογιάσ' φοβάται
 και σκύβει και τον φίλησε
 στα μάτια και στο στόμα.

Η εποχή που έδρασε η Σιατιστινή Καπετάνισσα Περιστέρα ήταν η Μακεδονική επανάσταση του 1878. Τότε με τη συνθήκη του Αγίου Στεφάνου που δημιούργησε τη μεγάλη Βουλγαρία σε βάρος της Μακεδονίας, ο Ελληνισμός ξεσηκώθηκε για να σωθεί.

Η επανάσταση στο βουνό Μπούρινος έγινε στις 18 Φεβρουαρίου 1878, όπου συγκεντρώθηκαν 500 ένοπλοι και σχηματίστηκε προσωρινή κυβέρνηση, εξέδωσε προκήρυξη για την αποτίναξη του Τουρκικού ζυγού και ένωση της Μακεδονίας με την Ελλάδα.

Η προκήρυξη και εξέγερση αυτή βρήκε απήχηση στους Μακεδόνες και τότε έγιναν πολλά σώματα από εθελοντές με πυρήνες τα υπάρχοντα τοπικά κλεφτοαρματολικά σώματα και καπετάνιους τον Νταβέλη, τον Λεωνίδα, τον Νταλίτη και πολλούς άλλους. Συγχρόνως όμως δημιουργήθηκαν και νέα σώματα με αρχηγούς τον Φαρμάκη, τον Παπαδήμα, τον Μπρούφα και άλλους.

Ανάμεσα σ' αυτούς συγκαταλέγεται και η 18χρονη Σιατιστινή Καπετάνισσα Περιστέρα, η οποία με την τόλμη, τη γενναιότητα και τα κατορθώματά της επέσυρε το γενικό θανατισμό.

Ποιος είδε ψάρι στο βουνό
 και θάλασσα σπαρμένη.
 Ποιος είδε κόρη λυγερή
 στα κλέφτικα ντυμένη.
 Είναι του Κράκα η αδελφή
 η Καπετάν Περιστέρα
 Σιατιστινή κοπέλα.

Η Καπετάνισσα Περιστεέρα Κράκα ή Παλάση γεννήθηκε στη Σιάτιστα γύρω στα 1860. Είχε δύο αδελφές μεγαλύτερες, παντρεμένες στη Σιάτιστα, τη Βασιλική και την Αγνούλα και τέσσερες αδελφούς το Γούλια μεγαλύτερο και τους Κώτσιο, Παναγιώτη και Κοσμά μικρότερους.

Ήταν μετρίου αναστήματος, μικρόσωμη, όμορφη στην όψη και γενναία στην ψυχή. Είχε λεβέντικη θωριά και μισούσε θανάσιμα τους Τούρκους.

Με το επαναστατικό κίνημα του Μπουρίνου ο αδελφός της, αμπελουργός Γούλιας Κράκας άφησε τ' αμπέλια και κατατάχθηκε στο ανταρτικό σώμα του Καπετάν Σπανού, όπως και τα άλλα αδέρφια της. Η ίδια η Περιστεέρα διατηρούσε μεγάλο δεσμό με το σώμα του αδελφού της Γούλια.

Μετά το θάνατο του Σπανού ο Γούλιας έγινε αρχηγός μιας ανταρτικής ομάδας που είχε τα λημέρια στα βουνά της Σιάτιστας και στο δασωμένο Μπούρινο.

Ήταν επόμενο λοιπόν η οικογένεια της Καπετάν Περιστεέρας να υποστεί μεγάλες ταλαιπωρίες και διώξεις από τους Τούρκους.

Σιγά, σιγά άρχισαν να την παρακολουθούν οι Τούρκοι και ο κίνδυνος συλλήψεώς της ήταν ορατός. Γι' αυτό κρύβονταν και τις νύχτες δεν κοιμόταν στο σπίτι της, αλλά σε διάφορα συγγενικά και φιλικά της σπίτια, αλλάζοντας κάθε βράδυ και σπίτι.

Οι αφηγήσεις για τον τρόπο που βγήκε στο βουνό είναι διαφορετικές.

Άλλοι λένε ότι έφυγε με τέχνασμα ημέρα παζαριού που πήγαν να την συλλάβουν οι τούρκοι χωροφύλακες, δηλαδή έρριξε αλεύρι στο φόρεμά της και πήγε στο σπίτι της να αλλάξει, αλλά εκεί ξέφυγε και βγήκε στο βουνό.

Σύμφωνα με άλλη πληροφορία η Περιστεέρα αντιστάθηκε όταν πήγαν να την συλλάβουν οι τούρκοι και με το περιστροφικό που κρατούσε, έναν τούρκο σκότωσε και άλλον τραυμάτισε στο πόδι.

Έτσι η καπετάνισσα Περιστεέρα κατατάχθηκε με το όνομα Βαγγέλης. Στην ανδροποίησή της θυσίασε και τα ωραία της μακριά μαλλιά της, τα οποία όπως η ίδια διηγείται «έκοψε κι εσκόρπισε στους βάλτους και τους θάμνους του βουνού».

Λέγονται και πολλά θρυλούνται για τη δράση της, σαν άνδρας, χωρίς να γνωρίζουν ότι ήταν γυναίκα. Αρκετά μου διηγήθηκε ο αείμνηστος Ναούμ Τσίτσαρης, που τον επισκέφτηκα στις 25-10-1984 στο σπίτι του και ήταν γαμπρός της αδελφής της.

Μετά τον θάνατο του αδελφού της, τον οποίο οι Τούρκοι έγδαραν και θανάτωσαν με φρικτούς πόνους ή και κατ' άλλη αφήγηση σκοτώθηκε σε συμπλοκή, έχοντας δίπλα του την Περιστεέρα, τα παλικάρια ομόφωνα την ανακήρυξαν αρχηγό τους αναγνωρίζοντας το θάρρος και τη γενναϊότητά της. Αυτό το δήλωσε η ίδια η Περιστεέρα σε ανταποκριτή της εφημερίδας «Άστρ».

Έτσι η Περιστεέρα σε ηλικία 18 ετών γίνεται καπετάνισσα με το όνομα «Καπετάν Σπανοβαγγέλης» και αρχίζει κλεφτοπόλεμο με τους Τούρκους στις περιοχές Κοζάνης και Καστοριάς και γίνεται ο φόβος και ο τρόμος των Τούρκων. Αργότερα καίει τον τουρκικό σταθμό Τζουμά Πτολεμαΐδος, εξολοθρεύει ένα Τουρκικό στρατιωτικό απόσπασμα στα Αλωνάκια των Καραγιαννίων και στο Σούμπινο (Κοκκινιά) ξεπαστρεύει μια λητοσυμμορία γκέκηδων που ρήμαζε το χωριό.

Τότε οι Τούρκοι την επικήρυξαν με γενναίο χρηματικό ποσό και πολλά διηγούνται για τη δράση της.

Η δραστηριότητά της όμως ενοχλούσε τους τούρκους με αποτέλεσμα να υποσχεθούν αμνηστεία. Με τη μεσολάβηση του Μητροπολίτη Σιασίου και Σιατίστης Αγαθαγγέλου, δόθηκε η αμνηστεία, αλλά η Περιστέρα έθεσε όρο να παραδώσει τα όπλα της στο δεσπότη και όχι στις τουρκικές αρχές.

Έτσι μια μέρα στα λιάπκα την υποδέχονται οι Σιατιστινοί στο Μητροπολιτικό μέγαρο. Βγήκε στον εξώστη της Μητρόπολης, πυροβόλησε στον αέρα και ύστερα παρέδωσε τον οπλισμό της στο Μητροπολίτη, ο οποίος την ευλόγησε και της ευχήθηκε να ζήσει πλέον ήσυχα. Όταν βγήκε από την Μητρόπολη τα πλήθη με ενθουσιασμό την επευφήμησαν και την συνόδευσαν με πομπή ως το σπίτι της στη Γεράνεια.

Την άλλη ημέρα ο ενθουσιώδης εκείνος Ιεράρχης στη θεία λειτουργία στον Άγιο Δημήτριο, επί παρουσία της εκφώνησε θαυμάσιο λόγο και εξήρε τον ηρωισμό της. Της παραχώρησε μάλιστα και ειδικό στασίδι.

Αλλά και ύστερα η Περιστέρα μετά την αμνηστευση δεν βρήκε ησυχία. Ντυνόταν ωραία και με πολλά στολίδια και φλουριά, πράγμα που ανησυχούσε τους Τούρκους, και αποφάσισαν να την εξοντώσουν. Έπαισε να ισχύει η αμνηστεία, δήμεισαν την περιουσία της και την επικήρυξαν για δεύτερη φορά. Τότε όμως η Περιστέρα δεν βγήκε στο βουνό, αλλά πήγε στο Λαρισινό τον κάμπο, στο Καζαζλάρ (Αμπελώνα), όπου βρισκόταν ο Νικόλαος Αποστόλου ή Περδίκας, που στον καιρό της δράσης της ήταν το πρωτοπαλικάρο της και τον παντρεύτηκε.

Τρεις όμως μήνες μετά το γάμο της (Απρίλιος του 1882), ύστερα από διαταγή του στρατιωτικού διοικητή Θεσσαλίας υποστρατήγου Δημητρίου Γρίβα τον συνέλαβαν οι στρατιωτικοί με άλλους αγωνιστές της επανάστασης και με την κατηγορία της διάπραξης ληστειών τους έκλεισαν στις φυλακές της Αίγινας.

Τότε η Περιστέρα αρχίζει αγώνα για να απελευθερώσει το σύζυγό της. Παίρνει συστατικές επιστολές και πιστοποιητικό από το Μητροπολίτη Λάρισας και πηγαίνει στην Αθήνα, για να παρακαλέσει τον Πρωθυπουργό, το Βασιλιά και τους ισχυρούς να αποφυλακίσουν τον άντρα της.

Η παρουσία της τότε στην Αθήνα, τράβηξε την προσοχή των Αθηναίων, που έτρεχαν να δουν και να χαιρετίσουν την Καπετάνισσα Περιστέρα. Εκεί βρήκε την ευκαιρία να εξιστορήσει στους δημοσιογράφους την αρματολική ζωή της.

Στην Αθήνα τη δέχτηκε ο Πρωθυπουργός και την διαβεβαίωσε ότι θα απολύσει τον άνδρα της. Παρουσιάστηκε στο Βασιλιά μια Κυριακή και στο σκοπευτήριο της Καισαριανής αναμετρήθηκε με τους καλύτερους σκοπευτές και τους νίκησε όλους.

Λέγεται ότι πήρε στα χέρια το χαρτί της χάρης και μ' αυτό πήγε στις φυλακές της Αίγινας και απελευθέρωσε το σύζυγό της και τους άλλους, οι οποίοι μετά από ένα μήνα βγήκαν από τις φυλακές.

Η Περιστέρα τότε γύρισε στον Αμπελώνα και έζησαν ευτυχομένη συζυγική ζωή και απέκτησαν δυο παιδιά, την Αννέτα και την Ελένη.

Ύστερα από οκτώ χρόνια γάμου το 1890 δολοφόνησαν τον άντρα της και στον ατυχή πόλεμο του 1897 οι Τούρκοι έκαψαν το σπίτι της.

Μετά την αποχώρηση του τουρκικού στρατού κατοχής από τη Θεσσαλία το 1898 η Περιστέρα γύρισε στον Αμπελώνα, όπου πέρασε την υπόλοιπη ζωή της. Παντρεύτηκε για δεύτερη φορά κάποιον Παπαγιανόπουλο απέκτησε ένα παιδί τον Χαρίλαο, αλλά και πάλι χήρεψε, γιατί και ο δεύτερος άνδρας της πέθανε το έτος 1902.

Έκτοτε η Περιστέρα αφοσιώθηκε στην ανατροφή των παιδιών της, χάθηκε και εγγόνια και πέθανε το 1938 σε ηλικία 78 ετών.

Η Καπετάνισσα Περιστέρα, η γυναίκα θρύλος, με τη γενναιότητα της ηρωϊκής Σιατιστινής ψυχής, που η φωτογραφία της στόλιζε τους μπαρ-οντάδες των αρχοντικών, απόδειξε ότι και το γυναικείο φύλο, στις κρίσιμες στιγμές αποδείχεται και των ανδρών ανδρείότερο.

Το 1990 με δαπάνες του μεγάλου ευεργέτη της Σιάτιστας κ. Νικολάου Τύρνα, συνταξιούχου προϊσταμένου του ΟΤΕ, στήθηκε το άγαλμα της Σιατιστινής θρυλικής Καπετάνισσας Περιστέρας.

Το άγαλμα τοποθετήθηκε μεταξύ του τουριστικού ξενοδοχείου «ΑΡΧΟΝΤΙΚΟ» Σιάτιστας και του Κουκουλιδαίου Πνευματικού Κέντρου και τα αποκαλυπτήριά του έγιναν στις 12 Αυγούστου 1990. Το άγαλμα φιλοτέχνησε η αείμνηστη καλλιτέχνηδα-γλύπτρια Αλίκη Χατζή.

Την ώρα των αποκαλυπτηρίων ο Δήμαρχος της Σιάτιστας Δημήτριος Μπάτζιος απένευσε στον Νικόλαο Τύρνα το χρυσό μετάλλιο της πόλης, με την αριθ. 204/90 απόφαση του Δημοτικού Συμβουλίου της Σιάτιστας.

Και κλείνουμε το αφιέρωμα για την Σιατιστινή Καπετάνισσα Περιστέρα με τα παρακάτω δημοτικά τραγούδια, που μας τραγούδησε ο αείμνηστος Ναούμ Τσίτσας.

- I. Ποιος είδε ψάρι στο βουνό - πετούσε στον αέρα η Καπετάν Περιστέρα.
 Στο σπίτι Τούρκοι πήγανε - πήγανε να την πιάσουν για να την κρεμάσουν.
 Όταν στην πόρτα μπαίνανε - από το παραθύρι φεύγει και ψηλά στη Βέλια βγαίνει.
- Να πάει να κάνει συντροφιά - για να τους πολεμήσει και να τους τιμωρήσει.
 Τον αδελφό της σκότωσαν - Μεσ' την τρανή τη ράχη, στο Γρίζα Μπαλαμπάνη.
 Πεντ' έξη χρόνους έκαμε - στους κλέφτες καπετάνιος,
 κανένας δεν τη γνώρισεν - από τη συντροφιά της.
 Μια μέρα πούτανε Λαμπρή - χοροπηδούσαν όλοι,
 κοπήκαν τα χρυσά κουμπιά - και φάνηκαν οι κόρφοι.
 Κι ένας τον άλλον έλεγε - κι ένας στους άλλους λέει:
 Είναι του Κράκα η αδελφή - η Καπετάν Περιστέρα Σιατιστινή κοπέλα.
- II. Οι κλέφτες ευνάζονταν - και τόκαναν κουβέντα.
 Ποιος έχει αράδα σήμερα - να βγει στο καρπούλι;
 Η Περιστέρα έχει αράδα σήμερα - να βγει στο καρπούλι.
 Παιδιά μ' φυλάγετε καλά - μας έχουν προδομένους.
 Το που θα λημεριάσουμε - που θα κάνουμε λιμέρι.
 Πέρα σ' εκείνο το βουνό - πέρα σ' εκείν' τη ράχη.
 Ν' εκεί θα φέρουν το ψωμί - θα φέρουν τα κριάργια,
 τα παλικάρια οι Σιατιστινοί - να φαν τα παλικάρια.
 Θα φέρουνε κι ένα γλυκό κρασί - να πιουν τα παλικάρια.

III. Ποιος έχει αράδα σήμερα - να ρίξει στο νισάνι.

Η Περιστέρα έχει αράδα σήμερα να ρίξει στο νισάνι.
 Η τσούπρα από τη βία της - κι απ' τον πολύ σεβντά της,
 της κόπη το χρυσό κουμπί - κι εφάνη το βυζί της.
 Ένας στον άλλο έλεγε - ένας τον άλλον λέγει.
 Παιδιά μ' τι ναι το μάλαμα - και τι ναι το ασήμι.
 Μ' ένα μικρό κλεφτόπουλο - μικρό διαβολισμένο (απαντάει)
 Δεν είν' παιδιά μ' το μάλαμα - μα μήτε κομμάτι ασήμι,
 μον' είναι της κόρης το βυζί - της νιας της Περιστέρας Σιατιστινής κοπέλας.

Στη Σιάτιστα ανήκει η τιμή ότι χάρισε στο έθνος την μεγαλύτερη Ελληνίδα του καιρού μας: Τη Θάλεια Φλωρά Καραβία. Πολύπλευρο, πολυσύνθετο, μεγάλο το έργο της, όπως και η προσωπικότητά της, καλύπτει την εθνική και καλλιτεχνική ζωή του αιώνα μας.

Γεννήθηκε στη Σιάτιστα στα 1871 και ήταν το μικρότερο παιδί της πολυμελούς οικογένειας του Ιερέα Χριστοδούλου Φλωρά. Γύρω στα 1874 ο πατέρας της, αναζητώντας για τα παιδιά του καλύτερη τύχη και προοπτική για σπουδές, αποφασίζει να φύγουν και να εγκατασταθούν στο Μακροχώρι της Κωνσταντινούπολης. Εκεί διορίζεται προϊστάμενος της ενορίας του Αγίου Γεωργίου. Η ζωγράφος, αν και πολύ μικρή, θυμάται τις προετοιμασίες της αναχώρησής της και γράφει στην αυτοβιογραφία της: «Από τις ετοιμασίες αυτές - εκείνο που θυμάμαι, ήταν ένα «Φορτσέλι» μπαούλο μ' ένα σκέπασμα από δέρμα με στρογγυλά μεταλλικά μεγάλα καρφιά, που έβαζαν η μητέρα τα πολύτιμά της. Κάτι πονκάμισα μεταξωτά με πελώρια μανίκια με δαντέλα με βελόνι, όπως έπρεπε να έχει η προίκα κάθε αρχοντοπούλας. Εκεί είχε και το φέσι το καλό κεντημένο με μαργαριτάρι εκεί φύλαγε και το γιορτάνι από ψηλό μαργαριτάρι και τα φλουριά. Το χρυσοκέντητο γελέκι και τον «ακρουαζέ» το κλαδωτό το βαρύ νυφικό και κάποιο δεύτερο ριγέ μεταξωτό και ζώνες φλουτοκαπνιστές με κλαδώματα. Τα κλείδωσε καλά και τα άφησε στο σπίτι μαζί με τα εικονίσματα, όπου άναψε και το καντήλι, ελπίζοντας ότι θα επέστρεφε γρήγορα...» και παρακάτω: «Η τελευταία μου εντύπωση από τη Σιάτιστα ήταν ένας δρόμος κατηφορικός, που κυλούσαν τα λιθάρια στο γρήγορο περπάτημά μας».

Η Θάλεια Φλωρά - Καραβία φοίτησε πέντε χρόνια με υποτροφία στο Ζάππειο Παρθεναγωγείο της Κων/πολης και τελείωσε τις σπουδές της το 1888 με άριστα. Για την πενταετή αυτή υποτροφία είχε υποχρέωση να διδάξει ένα χρόνο στην επαρχία. Έτσι, το δεύτερο χρόνο μετά την αποφοίτησή της, διορίζεται δασκάλα σ' ένα σχολείο στον Άγιο Στέφανο, κοντά στο Μακροχώρι.

Την κλίση της για τη ζωγραφική την έδειξε από τότε που ήταν ακόμα μαθήτρια. Αργότερα, παράλληλα με τα καθήκοντά της, σα δασκάλας, ζωγραφίζει για τον εαυτό της και στο τέλος της χρονιάς παρουσιάζει και μερικά δικά της έργα - μαζί με τα έργα των μαθητών του σχολείου της - που κάνουν καλή εντύπωση.

Το όνειρό της όμως να σπουδάσει ζωγραφική στη Γερμανία κοντά στους μεγάλους δασκάλους της τέχνης, ήταν δύσκολο να πραγματοποιηθεί για λόγους οικονομικούς. Μετά το θάνατο του Παπα-Φλωρά ο αδελφός της Λάζαρος, που σπούδαζε ζωγραφική στην Αθήνα, διακόπτει τις σπουδές του, επιστρέφει στην Κων/πολη

και διορίζεται υπάλληλος των Σιδηροδρόμων της Ανατολής, για να μπορέσει να βοηθήσει την οικογένειά του.

Θυσιάζει τις προσωπικές του φιλοδοξίες και με αιματηρές οικονομίες προσφέρει στην αδελφή του την οικονομική δυνατότητα να σπουδάσει εκείνη, αναγνωρίζοντας το έμφυτο ταλέντο της και διαβλέποντας μια μελλοντική σημαντική ζωγράφο. Της είχε ήδη αλλάξει, με την έγκριση του πατέρα τους, και το όνομά της από Θεολογία σε Θάλεια, γιατί έβρισκε ότι το όνομα αυτό ταίριαζε καλύτερα σε μια ζωγράφο.

Την εποχή εκείνη στο Μόναχο, που ήταν από τα σπουδαιότερα καλλιτεχνικά κέντρα, έλαμπαν τα ονόματα του Γύζη και του Ιακωβίδη, πράγμα που μαζί με την έμφυτη αισιοδοξία της, την ενθάρρυνε στην απόφασή της να σπουδάσει εκεί.

Στο Μόναχο φθάνει η Θάλεια στις αρχές του 1895, μετά από ολιγοήμερη παραμονή στην Βιέννη. Η καλλιτεχνική κίνηση και οι ιδιοτυπίες των σχολών της ζωγραφικής δίνονται με πολλές λεπτομέρειες σε πάνω από 90 επιστολές της, στον αδελφό της Λάζαρο κατά το διάστημα των σπουδών της. Του αναγνώριζε πάντα τη θυσία που έκανε για να τη βοηθήσει. Άγνωστη στην αρχή μέσα στη μεγάλη πόλη, βρίσκει θαλπωρή, κατανόηση και ενθάρρυνση στην οικογένεια του Γύζη.

Επειδή η φοίτηση στην Ακαδημία των Καλών Τεχνών του Μονάχου επιτρέπονταν μόνο σε άνδρες, παίρνει μαθήματα σε ιδιωτικές σχολές, όπου διδάσκεται το σχέδιο και το χρώμα. Στην αρχή εργάζεται στη σχολή Βόκου. Γνωρίζεται επίσης και συνδέεται με στενή φίλια με την οικογένεια του Ιακωβίδη.

Παράλληλα με τη ζωγραφική παρακολουθεί και πλαστική με μαλακό πηλό και φτιάχνει ανάγλυφο από μοντέλο. «Είναι και αυτό σχέδιο, ζωγραφική άνευ χρωμάτων, αναφέρει σε επιστολή της από το Μόναχο στα 1897. Ασχολήθηκε και με αντιγραφές στην Παλαιά Πινακοθήκη του Μονάχου, αυτό όμως για λόγους καθαρά βιοποριστικούς. Το 1898, μετά τρία χρόνια σπουδών στο Μόναχο, επιστρέφει στην Κων/πολη και το 1899 παρουσιάζει μια ατομική της έκθεση στον Ελληνικό φιλολογικό Σύλλογο με μεγάλη επιτυχία. Το 1900 ξαναγυρίζει στην Πόλη. Ζωγραφίζει τη θάλασσα και τ' ακρογιάλια των ασιατικών ακτών και αρχίζει «καριέρα προσωπογράφου στα παλάτια των σουλτάνων».

Το 1905 εκθέτει στην αίθουσα του Καλλιτεχνικού Συλλόγου του Μονάχου. Ήταν η πρώτη Ελληνίδα της νεότερης Ελλάδας που ύψωνε το ανάστημά της για να κατακτήσει μια επίσημη θέση στον διεθνή καλλιτεχνικό στίβο. Η έκθεση εκείνη υπήρξε αληθινός θρίαμβος. Οι κριτικές στις εφημερίδες αφιέρωσαν εγκωμιαστικές στήλες.

Τα έργα της έγιναν ανάρπαστα από τους φιλότεχνους. Ενθαρρυνόμενη από την επιτυχία της με την καρδιά ξεστή από τον ενθουσιασμό, οργάνωσε εκθέσεις και σε άλλες μεγάλες πόλεις της Γερμανίας.

Παντού η ίδια θερμή υποδοχή, οι ίδιοι έπαινοι, ο ίδιος θαυμασμός, που δόξαζαν το όνομα της Ελλάδας. Η φήμη της είχε στερεωθεί από το πρώτο ξεκίνημά της. Μετά πραγματοποιεί ένα ταξίδι στην Ιταλία. Η Φλωρεντία την κατακτά με τη ζωγραφική και τα γλυπτά της. Με την επιστροφή της στην Ελλάδα φιλοξενείται από συγγενείς της μητέρας της στη Θεσσαλία. Φορτώνει τα τελάρα στα μουλάρια και ανεβαίνει από απόκρημνα μονοπάτια στα Μετέωρα για να ζωγραφίσει τα μοναστήρια.

Τότε αποφασίζει ένα ταξίδι στην Αίγυπτο, για να εκθέσει τα έργα της. Στο Κάιρο γνωρίζει το διανοούμενο δημοσιογράφο Νίκο Καραβία και το 1907 παντρεύονται. Ο

σύζυγός της εξέδιδε και διηύθυνε την εφημερίδα στην Αλεξάνδρεια μέχρι το 1939. Ο Καραβίας είχε επίσης και τη σύνταξη της καθημερινής εφημερίδας Κάιρον. Έγινε ο Καραβίας ο άξιος σύντροφος της ζωής της. Προικισμένος με πνευματικά χαρίσματα, άρχοντας αληθινός, μορφή ευγενική και ωραία, ο Νίκος Καραβίας, στάθηκε στο πλευρό της αφοσιωμένος και τη βοήθησε στον ωραίο και δύσκολο δρόμο της τέχνης. Δεν απέκτησαν παιδιά. Παιδιά όπως γράφει η Ρούλα Παπαδημητρίου ήταν τα έργα τους. Αφοσιώθηκε με λατρεία ο ένας στον άλλο, έζησαν μαζί, πάντα μαζί και έφυγαν αντάμια από τον κόσμο τούτο. Η Ρούλα Παπαδημητρίου που συνδέονταν στενά με τη ζωγράφο Θάλεια Φλωρά - Καραβία ζωντάνεψε πολλές φορές τη μορφή της μέσα από τις αναμνήσεις της και τα ωραία γράμματα που της είχε κατά καιρούς απευθύνει και που μιλούν για τις ιδέες της για την τέχνη.

Στο Κάιρο εκθέτει 70 πίνακες σε θέματα από τη φύση, τοπία της Κων/πολης, θεσσαλικά τοπία και προσωπογραφίες. Δουλεύει ακούραστα και το 1910, ενώ εκθέτει στο ξενοδοχείο «Σαβόν» της Αλεξάνδρειας παίρνει μέρος και στη Δ' Καλλιτεχνική έκθεση του Ζαπτείου. Τότε ίδρυσε στην Αλεξάνδρεια σχολή που λειτούργησε σχεδόν 30 χρόνια. Έβγαλε πολλούς μαθητές που τους έμαθε να βλέπουν σωστά. Το ατελιέ της Θάλειας Φλωρά - Καραβία στην Αλεξάνδρεια ήταν ο φωτεινός φάρος που έριχνε το φως και την ανταύγεια του σε ολόκληρο τον πολιτισμένο κόσμο.

Προσωπικότητες, όμορφες κυρίες και άρχοντες, παιδιά και νέοι φιλοδοξούσαν να έχουν ένα πορτραίτο από τα χέρια της ή να ποζάρουν για τις μεγάλες συνθέσεις της.

Αθρόα χρόνο με το χρόνο έφθαναν οι προσκλήσεις για συμμετοχή σε εκθέσεις ατομικές σε διάφορα μεγάλα καλλιτεχνικά κέντρα στην Ευρώπη στις Ηνωμένες Πολιτείες, στην Αργεντινή και σε πολλά άλλα μέρη. Τιμούσε παντού το όνομα της Ελλάδας και επέστρεφε από τις καλλιτεχνικές περιόδους της πάντα φορτωμένη δάφνες, αλλά και ολοένα πιο σεμνή, πιο ταπεινή και πιο μετριοφρων.

Όταν το 1912 κηρύχτηκε ο πόλεμος κατά της Τουρκίας βρισκόταν στη Γερμανία. Τη συνεπαίρνει ο πατριωτικός ενθουσιασμός και αισθάνεται την ανάγκη να δει τον αγώνα από κοντά. Επιστρέφει στην Αλεξάνδρεια, αναλαμβάνει την υποχρέωση να στέλνει ανταποκρίσεις στην Αλεξανδρινή εφημερίδα και από εκεί έρχεται στην Αθήνα. Παίρνει υπουργική άδεια για να πάει στη Μακεδονία. Πρώτος σταθμός της η Θεσσαλονίκη. Κατόπιν η Ήπειρος. Πηγαίνει στην Κανέττα, όπου ούτε δημοσιογράφος ούτε άλλος ποιητής επιτρέπεται να πάει και ζει στο Εμίν Αγά σα στρατιώτης. Όλον αυτό τον καιρό ζωγραφίζει ακούραστα τοπία εσωτερικά εκκλησιών, απλούς ανθρώπους, Έλληνες στρατιώτες, Τούρκους χοτζάδες, αιχμαλώτους. Ζωγραφίζει όλους τους Έλληνες στρατηγούς, Δαγκλή, Δούσμανη, Καλλάρη, Σούτσο και άλλους, ακόμα και τους αρχηγούς του εχθρού, καθώς και τους νεαρούς λογοτέχνες που βρήκε στο δρόμο της, το Σπύρο Θεοδωρόπουλο, το Σκεύο Ζερβό, τον ποιητή Λορέντζο Μαβίλη, που σκοτώθηκε στη μάχη του Δρίσκου.

Ακολουθεί τη στρατιά που εξορμά για το Μπιζάνι και μπαίνει μαζί με τους πρώτους στα Γιάννενα, «στην ονειρευτή πόλη με την ένδοξη ιστορία». Περίπου 300 σχέδια, λάδια και υδατογραφίες, είναι ο απολογισμός της δουλειάς της. Παράλληλα με τη ζωγραφική κρατάει σημειώσεις για τα πολεμικά γεγονότα που έζησε από κοντά και μετά 24 χρόνια το 1936 εκδίδει ένα βιβλίο με τον τίτλο «Εντυπώσεις από τον πό-

λεμο του 1912-1913. (Μακεδονία-Ήπειρος) μαζί με πολλά από τα ωραία σκίτσα της». Το βιβλίο αυτό παραμένει μνημειώδες. Στις σελίδες του είναι διάχυτος ο πατριωτικός παλμός της. Ένας εύγλωττος απολογισμός μιας από τις πιο δοξασμένες περιόδους της ιστορίας μας. Οι εντυπώσεις της στο βιβλίο είναι γοργές, οι περιγραφές της ζωντανές και συγκινητικές.

Το ιστορικό εκείνο ντοκουμέντο από τον Σωτήρη Σκίπη χαρακτηρίστηκε σαν μνημείο των Βαλκανικών πολέμων και την Ρούλα Παπαδημητρίου σαν εθνικό μας Ευαγγέλιο. Είναι γραμμένο σε μορφή ημερολογίου, όπου οι περιγραφές και οι εντυπώσεις αποδίδονται ζωντανά και συγκινητικά. Μεταξύ των άλλων στον πρόλογο διαβάζουμε: «Ο συναγερμός του Ελληνικού κόσμου ήταν στο αποκορύφωμά του με την επιστράτευση. Οι νέοι πήγαιναν με ενθουσιασμό να πολεμήσουν κι όλοι έσπευδαν να προσφέρουν ό,τι μπορούσε ο καθένας για τον μεγάλο αγώνα, χρήμα, υλικό, εργασία. Εκείνη τη στιγμή η πολεμική δράση ήταν στη Μακεδονία, την ιδιαίτερα μου πατρίδα. Κάτι συνταρακτικό μου έδωσε το σκούνημα να πάγω να ζήσω από κοντά τον απελευθερωτικό αυτόν αγώνα».

Τον Απρίλιο του 1913 εκθέτει τα έργα της από τον πόλεμο στο Λύκειο των Ελληνίδων. Δέχεται πολλά συγχαρητήρια και ενθουσιώδεις κριτικές.

Με την καταπληκτική δύναμη θέλησης και την εργατικότητα που τη διακρίνει δημιουργεί στην Αλεξάνδρεια ατμόσφαιρα τέχνης. Το Σεπτέμβριο του 1916 εκθέτει έργα της, προσωπογραφίες κυρίως, στην αίθουσα συναυλιών του Καζίνο «Σαν Στέφανο». Το Μάρτιο του 1917 παρουσιάζει τη δουλειά της στο Ελληνικό Κέντρο του Καΐρου και το Δεκέμβριο του 1918 εκθέτει σε μια αίθουσα του Κήπου της Ροζέτης πάλι στην Αλεξάνδρεια.

Όταν άρχισε ο μικρασιατικός πόλεμος εγκαταλείπει το εργαστήριό της και πηγαίνει στο μέτωπο, για να ζήσει από κοντά τις δραματικές στιγμές. Στέλνει ανταποκρίσεις από τη Σμύρνη, την Προύσα, τα Μουδανιά, που δημοσιεύονται στην εφημερίδα. Ζωγραφίζει τον Έλληνα στρατιώτη στη μάχη, στα χαρακώματα ή πληγωμένο. Ζωγραφίζει πόλεις και τοποθεσίες της Μ. Ασίας, τζαμιά, τάφους, νοσοκόμες, πρόσφυγες. Τη νέα αυτή δουλειά της την εκθέτει στην Αθήνα, στο Λύκειο των Ελληνίδων, το Δεκέμβριο του 1921.

Επειδή δουλεύει ακούραστα, κάθε φορά μαζί με τα παλιά έχει να παρουσιάσει και νέα έργα. Ο χρονογράφος της Εσπερινής γράφει στις 10 Ιανουαρίου του 1922: «Δεν ε γνώρισα παραγωγικώτερον τάλαντον. Διότι η Καραβία ζωγραφίζει παντού και πάντοτε. Τη φαντάζεται κανείς με το πινέλο πάντοτε εις το χέρι».

Αισθάνεται τη μετακίνηση σαν εσωτερική ανάγκη και ταξιδεύει αδιάκοπα στην Ευρώπη και Αμερική. Ένα μεγάλο μέρος των εντυπώσεων αυτών δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα.

Το Νοέμβριο του 1924 πηγαίνει στην Νέα Υόρκη και εκθέτει έργα της σε δύο εκθέσεις. Με δυο πίνακες συμμετέχει επίσης στην εκατοστή καλλιτεχνική έκθεση της Εθνικής Ακαδημίας της Νέας Υόρκης.

Το έτος 1925 πηγαίνει στο Παρίσι, όπου παρουσιάζει σε έκθεση 100 έργα της. Το 1926 επισκέπτεται τα Δωδεκάνησα και ζωγραφίζει διάφορα τοπία και το 1928 πηγαίνει πάλι στο Παρίσι. Τον Ιανουάριο του 1929 και τον Οκτώβριο του 1934 εκθέτει προσωπογραφίες και τοπία από την Αίγυπτο στην Αθήνα.

Το έτος 1934 πραγματοποιεί ένα ταξίδι στους Αγίους τόπους και τότε εκδίδει ένα βιβλίο με τον τίτλο «Ταξιδεύοντας λίγες μέρες στην Παλαιστίνη».

Το 1940 με μια έκθεση αποχαιρετά την Αλεξάνδρεια. Ο κόσμος των γραμμάτων και τεχνών εκφράζει τη συγκίνησή του σε μια δεξίωση προς τιμήν της με τη λήξη της έκθεσης. Στην αλεξανδρινή εφημερίδα Ανατολή της 9^{ης} Ιανουαρίου 1940 διαβάζουμε: «Η συμπάθεια και η εκτίμησις δια της οποίας περιβάλλει η διεθνής κοινωνία της Αλεξάνδρειας την εκλεκτήν καλλιτέχνηδα κυρίαν Θάλειαν Φλωρα - Καραβία, κατεδείχθη από την επιβλητικότητα των φαιδροντηρίων της αποχαιρετιστηρίου εκθέσεως αυτής, τα οποία έλαβον χώραν προχθές εις το Ατελιέ».

Όταν κηρύχτηκε ο πόλεμος του 1940 η προχωρημένη ηλικία της δεν της επέτρεψε να πάει στην πρώτη γραμμή. Μένει στα μετόπισθεν και αναπτύσσει αξιόλογη δράση σε νοσοκομεία και άλλα ιδρύματα. Με μια σειρά πινάκων αποτυπώνει και πάλι την ατιμόσφαιρα του εθνικού ξησηκωμού. Το 1943 έγινε πρόταση στο Υπουργικό Συμβούλιο να της δοθεί τιμητική σύνταξη. Μόλις όμως το πληροφορήθηκε, ζήτησε να σταματήσει κάθε ενέργεια, γιατί δεν ήθελε να συνταξιοδοτηθεί στην περίοδο της κατοχής.

Το 1946 πηγαίνει στην Αλεξάνδρεια σαν επισκέπτρια και με παράκληση των φίλων της παρουσιάζει έργα της στο Ατελιέ. Από το 1948 μέχρι του 1959 πραγματοποίησε διάφορες εκθέσεις έργων της που άφησαν τις καλύτερες εντυπώσεις.

Πέθανε στην Αθήνα στις 17 Ιανουαρίου του 1960. Δούλεψε μέχρι το τέλος και το σπίτι της στην οδό Γ' Σεπτεμβρίου 139, όπου είχε και το εργαστήριό της, ήταν μια μόνιμη έκθεση. Στο σύνολό τους τα έργα της ξεπερνούν τα 2.500. «Λίγοι είναι οι Έλληνες ζωγράφοι που έχουν να παρουσιάσουν ένα τόσο πλούσιο δημιουργικό ενεργητικό και μια τόσο δυναμική προσωπικότητα, όπως η Θάλεια Φλωρά-Καραβία, που ο θάνατός της είναι μια πραγματική απώλεια για τη σύγχρονη ελληνική τέχνη», γράφει ο Δ. Καλλονάς στη Βραδυνή της 27^{ης} Ιανουαρίου 1960.

Για τη δράση της η Ακαδημία Αθηνών, στις 27 Δεκεμβρίου του 1945, της απένευσε το Αργυρούν Μετάλλιον και το 1954 ο Βασίλεας Παύλος το Σταυρό των Ταξιαρχών του Τάγματος της Ευποιίας. Έργα της βρίσκονται σε πολλά ξένα Μουσεία και Πινακοθήκες: Στο Μουσείο της Βαϊμάρης, στην γκαλερί Ντυράν Ρυέλ του Παρισιού, στο Εθνικό Μουσείο Καίρου και στο Μουσείο της Αλεξάνδρειας και αλλού. Στην Ελλάδα στην Εθνική Πινακοθήκη, στο Υπουργείο Παιδείας, στην Τράπεζα της Ελλάδος, στο Δημαρχείο Αθηνών, στην Εταιρεία Μακεδονικών Σπουδών και στο Εμπορικό Επιμελητήριο Θεσ/νίκης, στο Μουσείο Ιωαννίνων και σε ιδιωτικές συλλογές.

Στη Σιάτιστα έργα της υπάρχουν στο Τραμπάντζειο Γυμνάσιο και στο Μητροπολιτικό Μέγαρο της Ιεράς Μητροπόλεως Σισανίου και Σιατίστης.

Πάνω από 70 είναι οι ατομικές της εκθέσεις στο Μπορντώ, Ρώμη, Κων/πολη, Αλεξάνδρεια, Μόναχο, Παρίσι, Αθήνα, πολυάριθμες κριτικές στα Ελληνικά, Γαλλικά, Γερμανικά, Ιταλικά, Αγγλικά, Ισπανικά και αραβικά μαρτυρούν την αναγνώριση του ταλέντου της.

Αρκετές Σιατιστινές γυναίκες υπήρξαν και θύματα του καθήκοντος τους στην Πατρίδα. Η Ζωή Αθανασίου Τσιανάκα από τη Σιάτιστα, βοήθησε το 1907 το εκτελεστικό απόσπασμα του αγώνα, για να εξαφανισθεί ένας βουλγαρόπαπας, ο

Παπαλίτσας ή Παπατίσκας, που είχε κατεβεί στην επαρχία Βοίου, για να ενεργήσει προπαγάνδα υπέρ της Βουλγαρίας. Η εξαφάνιση του βουλγαρόπαπα εκείνου έγινε με υπόδειξη του Μητροπολίτη Καστοριάς Γερμανού Καραβαγγέλη. Το εκτελεστικό απόσπασμα τον εξαφάνισε στο σπίτι του Στέργιου Πατλάκη στην κάτω Σιάτιστα (Γεράνεια).

Δυο άλλες Σιατιστινές αδελφές, η Τσιτσιούλα και η Καλλίνω Κουτσουκάλιου είχαν μετατρέψει τα σπίτια τους σε αποθήκες οπλισμού.

Άλλες δυο γυναίκες από τη Σιάτιστα, η Σανούκω και η Περιστέρα αδελφές του Μακεδονομάχου Θωμά Καράτζια, μετέφεραν από το σπίτι τους οπλισμό σε απόκεντρα σπίτια της Συνοικίας Χώρας, στο «Μπούνο», απ' όπου και τον παρελάμβαναν οι Σιατιστινοί, ο Παπαχατζής και Σαμαράς, με το Θανάση Κ. Τσιούκρα απ' το Μικροκάστρο Σιάτιστας.

Η αδελφή του Θωμά Καράτζια η κυρά Σανούκω λίγο προ του θανάτου της το 1960 που την επισκέφτηκα στο σπίτι της μου διηγήθηκε την παρακάτω ιστορία, στην οποία φαίνεται ότι το σπίτι του Θωμά Καράτζια χρησιμοποιήθηκε ως αποθήκη όπλων κατά τον Μακεδονικό αγώνα. «Ου Παύλους Μελάς ήλθιν στ' μαγούλα (βουνό της Σιάτιστας) κι λημέριασιν τονν ήφιριν ου Γιώργος Ντουφέκας από το Κατόχι να παν στα λημέρια... Τους έπιασιν μια βρουχή κι στου λάκου τσ' αλκής πνίθκιν ένας λεβέντης, τονν έβγαλαν μισουπεθαμένον κι τονν ήφιραν σπít' μας. Είχαν και δυο φουρτιά όπλα. Τονν Ντουφέκα τονν είχαμε τζιουμπάνουν καναν καιρό κι ήξιριν του σπíti μας. Μόλις είδαμε τα όπλα φώναζαμ κι κλαίγαμ γιατί μας ήφιριν κλέφτις. Έβγαλαν του Ευαγγέλιο κι μας όρκισαν. Μας είπαν πως δεν είμαστε κλέφτις, αλλά βγαίνουμ για του Έθνους. Ύστερα ήρθαν κι έδουκαν στ' μάναμ' έναν τεσκερέ (σημείωμα) για να του δώσ' στονν γιατρό Αλέξανδρο (εδώ πρόκειται για τον γιατρό Αλέξανδρο Οικονομίδη). Ου γιατρός ήρθιν κι έκανε ενέσεις στονν πνιγμένο. Τα όπλα τα βάλαμ κατ' απ' τα μελίσσια στονν χαγιάτ'. Τάχαμ αυτά από του 1906 έως το 1909. Μια μέρα παράγγειλιν τ' μάναμ' ο πρόξινους να πάρουμ τα όπλα κι να πάμ στον Μπούνον μαχάλα. Απ' ικει τάπιριν ου Τσιούκρας από του Τσιαρούσινου, ου Παπαχατζής κι ου Σαμαράς κι τα πήγηναν στα λημέρια. Λοιπόν έτσι έγινεν τάχαμ τα όπλα 4 χρόνια, ιγώ τότε είχα 20 χρόνια. Ου αδελφός μου Θωμάς ήταν με τονν Καπετάν Περδίκια κι πήγαν με τονν Παύλου Μελά».

Έτσι η Σιάτιστα με την αδούλωτη Ελληνική ψυχή της έχει προσφέρει στην πατρίδα, όχι μόνο γενναίους άνδρες, αλλά και γυναίκες.

«Λεβέντες απ' τη Σιάτιστα
και σεις ΣΙΑΤΙΣΤΙΟΠΟΥΛΕΣ
τη λεβεντιά και ομορφιά
πήρατε απ' τις βρουσούλες»

«Θαυμάζω τες γυναίκες μας
και στ' όνομά τους μένω», γράφει ο Δ.Σολωμός.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- Δάρδα Αναστασίον:** Η Σιατιστινή Καπετάνισσα Περιστέρα. Ανάτυπο από το περιοδικό «ΕΛΙΜΕΙΑΚΑ» Τεύχος 26 (Ιούνιος 1991), Θεσ/νίκη 1991.
- Λυριτζή Γεωργίου:** Αγωνιστάι της Δυτικομακεδονικής Επανάστασεως του 1878. Η Σιατιστινή Καπετάνισσα Περιστέρα, Θεσ/νίκη 1988, έκδ. Συνδέσμου Γραμμάτων και Τεχνών Νομού Κοζάνης, αρ. 25.
- Μπόντα Γεωργίου:** Η Σιατιστινή Καπετάνισσα Περιστέρα, Σιάτιστα 1982. Ανάτυπο από την εφημερίδα του Μορφωτικού και Πολιτιστικού Συλλόγου Σιάτιστας «Μαρκίδες Πούλιου», «Εφημερίς», φύλλο 7 Σεπτεμβρίου 1982.
- Μπόντα Γεωργίου:** Η βιογραφία της Σιατιστινής Καπετάνισσας Περιστέρας εφημ. Σιάτιστας «Εφημερίς», φ. 32/1985.
- Μπόντα Γεωργίου:** Η Σιατιστινή ηρωίδα Κυρά Σανούκω και ο τρανός χορός. Λογοτεχνική - Καλλιτεχνική Πρωτοχρονιά 1986-1987 του Διονύση Χατζίδη, Αθήνα 1986, σ. 228-232. Εφημ. Σιάτιστας «Εφημερίς», φ. 29/1985. Εφημερίδα Κοζάνης «Ο ΧΡΟΝΟΣ» 14-1-1985.
- Μπόντα Γεωργίου:** Τα αποκαλυπτήρια του αγάλματος της Σιατιστινής Καπετάνισσας Περιστέρας και η δράση της. Περιοδικό «Βοϊακή Ζωή», Σεπτέμβριος - Οκτώβριος 1990. αριθ. 107. Εφημ. Κοζάνης «Ο ΧΡΟΝΟΣ» 23-7-1990. Περιοδικό «Μακεδονική Ζωή», Δεκέμβριος 1990.
- Μπόντα Γεωργίου:** Η Σιατιστινή ζωγράφος Θάλεια Φλωρά - Καραβία. Εφημ. του Μορφωτικού και Πολιτιστικού Συλλόγου Σιάτιστας «Μαρκίδες Πούλιου», «Εφημερίς», αρ. φ. 12/1983. «Μακεδονικό Ημερολόγιο», Γιάννη Σφενδόνη, 1987.
- Μπόντα Γεωργίου:** Η δράση των Σιατιστινών Γυναικών στο Μακεδονικό αγώνα. «Μακεδονικό Ημερολόγιο», Γιάννη Σφενδόνη, 1990.
- Παπαδημητρίου Ρούλα:** Η ζωγράφος Θάλεια Φλωρά - Καραβία. Λεύκωμα Συλλόγου Σιατιστινών Θεσ/νίκης, Θεσ/νίκη 1972, σελ. Γ' 37.
- Σκλάβου-Μανροειδή Μαρία:** Θάλεια Φλωρά-Καραβία (1871-1960). Έλληνες Ζωγράφοι. Τεύχος Π. Εκδοτικός οίκος «Μέλισσα».
- Τζινίκου-Κακούλη Αθηνά:** Η Μακεδόνισσα στο θρύλο και την ιστορία, Θεσ/νίκη 1986.
- Φλωρά-Καραβία Θάλεια:** Εντυπώσεις από τον πόλεμο του 1912-1913. Μακεδονία-Ήπειρος, Αθήνα, 1936.
- Χατζηδάκη Γεωργίου:** Η Καπετάν Περιστέρα, εφημ. Αθηνών «Ελευθέρος Τύπος» φ. 506/8-9-Δεκεμβρίου 1984, σ. 37.
- Χατζηδάκη Γεωργίου:** Η Καπετάν Περιστέρα «Ο ΣΠΑΝΟΒΑΓΓΕΛΗΣ». Περιοδικό «ΙΣΤΟΡΙΑ», Ιούλιος 1986, αριθ. 217.